

УДК 340.15(477:474.5)“15” :349.6:342.922)

DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2019.05.02>

Сухоребра Тетяна Іванівна,
кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри права,
Вінницький торговельно-економічний
Інститут Київського національного
торговельно-економічного університету
ORCID 0000-0003-2927-8738
redkolegia@gmail.com

ШТРАФНІ САНКЦІЇ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРИРОДООХОРОННИХ НОРМ У СТАТУТІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО 1588 р.

Анотація

Захист навколишнього природного середовища відноситься до найважливіших питань життя суспільства та є однією з основних функцій сучасної держави. На сьогодні склалася ситуація, пов'язана з тим, що людство дійшло до межі, коли природа не може самостійно впоратися з негативними результатами антропогенного впливу. Тому вирішення цього завдання потребує втручання держави за допомогою використання методів адміністративного впливу.

Метою статті є розгляд штрафних санкцій, передбачених Статутом Великого князівства Литовського 1588 р., та їх порівняння із чинним законодавством України.

Наукова новизна дослідження обумовлена необхідністю розгляду історичного досвіду, який був накопичений упродовж минулих етапів розвитку держави та права у сфері притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності. Вітчизняною та зарубіжною юридичною наукою накопичено значний матеріал з дослідження Статутів ВКЛ, але повної картини щодо застосування штрафних санкцій у сфері охорони природи не було створено, тому це питання потребує подальшого розгляду.

Висновки. 1. Причиною включення до змісту Статутів ВКЛ норм з охорони природи були економічні, політичні, соціальні та екологічні чинники. Так, політичні фактори вплинули на необхідність закріплення феодалською верхівкою виключних прав на користування природними ресурсами; економічні фактори пов'язані з переходом від ведення натуральної системи господарювання до товарно-грошової; соціальні фактори обумовлені необхідністю врахування інтересів селянства, що знайшло відображення у можливості безкоштовного збору сухих дерев, проведення сінокосіння, розміщення вуликів, користування бортними деревами у великокнязівських лісах; екологічні – пов'язані зі зменшенням площ лісів, чисельності представників флори та фауни.

2. Статут ВКЛ 1588 р. охороняв лише найцінніші види звірів, птахів та дерев, а за їх знищення встановлювалися штрафні санкції розміром від 0,5 копи грошей до 12 руб. грошей.

3. Порівняльний аналіз штрафних санкцій за правопорушення у сфері охорони природи згідно зі Статутом ВКЛ 1588 р. та чинним законодавством України свідчить, що їх нинішній розмір значно перевищує ті, які були закріплені у давній пам'ятці права.

Ключові слова: штрафні санкції, адміністративна відповідальність, Статут ВКЛ, природоохоронні норми.

Sukhorebra Tetiana I.,
Candidate of Legal Sciences,
Head of the Department of Law,
Vinnytsia Trade and Economics
Institute of the Kiev National
Trade and Economic University
ORCID 0000-0003-2927-8738
redkolegia@gmail.com

PENALTIES FOR VIOLATION OF ENVIRONMENTAL RULES IN THE STATUTES OF THE GRAND PRINCIPALITY OF LITHUANIA 1588

Abstract

Environmental protection is one of the most important issues in society and is one of the main functions of the modern state. Today, a situation has arisen due to the fact that humanity has reached the point where nature cannot cope with the negative results of anthropogenic influence on its own. Therefore, solving this problem requires state intervention through the use of administrative influence methods.

The purpose of the article is to review the penalties provided for in the Statute of the Grand Duchy of Lithuania in 1588 and to compare them with the current legislation of Ukraine.

The scientific novelty is due to the need to consider the historical experience that has been accumulated over the past stages of state development and the law in the area of bringing perpetrators to administrative responsibility. Domestic and foreign legal science has accumulated considerable material on the study of the GDL Statutes, but the full picture on the application of penalties in the field of nature protection has not been created, so this issue needs further consideration.

Conclusions. 1. Economic, political, social and environmental factors were the reason for the inclusion in the Charter of the GDL of nature protection norms. Thus, political factors have influenced the need to secure the feudal top right of exclusive rights to the use of natural resources; economic factors associated with the transition from a subsistence economic system to a commodity monetary system; social factors due to the need to take into account the interests of the peasantry, which was reflected in the possibility of free collection of dry trees, mowing, placement of beehives, use of side trees in the Grand Duke forests; environmental - related to the reduction of forest areas, the number of flora and fauna.

2. The Charter of the Grand Duchy of Lithuania of 1588 protected only the most valuable species of animals, birds and trees, and for their destruction penalties of 0.5 kopecks were imposed. money up to 12 rubles money.

3. Comparative analysis of penalties for offenses in the field of nature conservation in accordance with the Charter of the Grand Duchy of Lithuania 1588 and the current legislation of Ukraine shows that their current size is much higher than those enshrined in the ancient monument of law.

Key words: penalties, administrative liability, GDL statute, environmental standards.

Постановка проблеми. Природні ресурси України перебувають в критичному стані, що потребує негайного втручання держави у процеси їх управління, використання та відновлення. Одним із дієвих засобів реалізації такого підходу є застосування норм адміністративної відповідальності, що дозволяє упорядкувати управлінські відносини та забезпечити відповідальність за правопорушення у цій сфері.

Актуальність теми дослідження пов'язана з необхідністю розгляду історичного досвіду, який був накопичений упродовж минулих етапів розвитку держави та права. Поняття адміністративної відповідальності у природоохоронній сфері пройшло складну динаміку, а її появі передувала система штрафних санкцій, яка використовувалася упродовж значного історичного періоду. Нині

в Україні охорона природного середовища належить до найважливіших питань життя суспільства, пов'язана з безпечним існуванням та здоров'ям населення. Існуюча ситуація ускладнюється тим, що в країні вже не залишилося об'єктів, які б не зазнали негативного антропогенного впливу, пов'язаного з техногенною діяльністю. У таких умовах необхідно звернутися до досвіду, накопиченого в різні історичні періоди.

Інтерес до природоохоронних норм статутів Великого князівства Литовського (ВКЛ) 1529, 1566 та 1588 рр. є не випадковим, оскільки майже 300 років ці пам'ятки права були основним джерелом права на українських землях, а також лягли в основу проєктів українських правових пам'яток, зокрема «Прав, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.) [1]. Виходячи з цього, доцільно

порівняти між собою види правопорушень, розмір штрафів, встановлених у статтях Статутів ВКЛ, за знищення тварин, птахів, дерев, із передбаченими чинним законодавством України.

Аналіз публікацій свідчить, що розгляд державно-правових явищ під час перебування українських земель у складі Велико-го князівства Литовського приділяли увагу багато вітчизняних науковців, серед яких Б. С. Бачур, І. Й. Бойко, О. Й. Вовк, С. Г. Ковальова, В. С. Кульчицький, П. П. Музиченко, І. М. Мишак, О. В. Сокальська, Б. Й. Тищик та ін. Питання правової охорони природи в пам'ятках права досліджувалися в роботах А. Д. Бегека, В. Є. Борейко, А. П. Гетьмана, І. В. Гіренко, І. М. Грозовського, Б. В. Кіндюка, О. І. Логвиненко, Г. І. Редька, Т. Б. Саркісової, Ю. С. Шемшученка, В. П. Шлапака та ін., а також польських авторів, серед яких М. Лішковський, Д. Малець, А. Питайш-Колодейчик, Я. Охманський, Я. Якубовський та ін. При цьому повної картини щодо застосування штрафних санкцій за правопорушення, пов'язані з природним об'єктом, у Статутах ВКЛ не було створено, і тому це питання потребує подальшого розгляду.

Метою статті є розгляд штрафних санкцій, передбачених Статутом ВКЛ 1588 р., та їх порівняння із чинним законодавством України.

Викладення матеріалів дослідження необхідно розпочати з того, що українські землі з XIV ст. почали поступово переходити під зверхність ВКЛ. Правителі цієї держави будували систему правовідносин з українськими князівствами на підставі договору чи «ряду», який передбачав взаємні обов'язки двох сторін. Так, великі князі Литовські брали на себе обов'язок боронити українські землі від набігів татар, а місцеве населення повинно було платити чітко визначену частку до державної скарбниці. У зміст статутів увійшли норми, пов'язані з охороною природи, що обумовлено економічними, політичними, соціальними та екологічними чинниками. До числа економічних необхідно віднести процес переходу ведення господарства з натурального до товарно-грошового, що потребувало детальнішого правового регулювання. Цей процес вимагав змін у професійній діяльності населення, оскільки полювання вже не могло служити постійним

джерелом існування. Основною сферою діяльності населення стає ведення сільського господарства, яке регулювалося «Уставом на волоки», згідно з яким усі земельні ділянки ставали об'єктом феодалної власності, а їх господарі платили податки. Як вказує М. Довнар-Запольський, згідно з цим законом проводився процес закріплення природних об'єктів, при цьому селяни отримували незначні наділи, до яких входили ліси, сіножаті, пасовища [2, с. 208]. Політичний чинник пов'язаний із тим, що великі князі закріплюють у змісті законів давні привілеї на виключне право полювання, вирубання лісу, а також визнання окремих видів звірів княжою власністю. Соціальні причини пов'язані з тим, що, бажаючи уникнути незадоволення з боку дрібної шляхти та селян, великі князі були вимушені надати їм незначний обсяг прав щодо безкоштовного збору сухого лісу, хмелю, утримання в господарських пущах бортних дерев, бджолиних пасік, косіння трави та ін. До числа екологічних чинників необхідно віднести різке зменшення площ лісів, чисельності представників флори та фауни, тому правова охорона цих об'єктів увійшла до змісту статутів. За даними відомого українського вченого С. А. Генсірука, які були отримані за результатами аналізу картографічних, літературних і архівних матеріалів, у XVI ст. ліси займали на території України площу від 25 до 30 % при нинішньому їх стані – 12,5 % [3, с. 23].

При визначенні адміністративної відповідальності у природоохоронній сфері необхідно звернути увагу на: 1) складність чіткої ідентифікації цього феномену; 2) встановлення ознак цих правопорушень; 3) врахування стану природних об'єктів при винесенні рішень стосовно компенсації завданої шкоди. Так, Ю. С. Шемшученко вказував, що відповідальність у сфері охорони природи є комплексною і не може претендувати на роль самостійного виду відповідальності, а тому потребує використання адміністративної, матеріальної, дисциплінарної та кримінальної відповідальності [4, с. 30].

Адміністративна відповідальність у своєму розвитку пройшла низку стадій, а однією з перших було використання штрафних санкцій, які знайшли відображення у змісті пам'яток права. Як вказує польський дослідник М. Лішковський, в основу Статуту ВКЛ

1529 р. покладено Варський статут 1423 р., в якому містилися положення стосовно обмеження полювання на деякі види тварин та заготівлю лісу, що потребувало дозволу правителя [5]. У цілому природні об'єкти, захист яких регламентується статутами, співпадають між собою, але існують незначні розбіжності. Так, у Статуті ВКЛ 1529 р. природним ресурсам присвячено Розділ IX «Про лови, про пущі, про бортне дерево, про озера, про боброві гони, про хмільники, про соколинні гнізда», що складається з 20 арт. У Статуті ВКЛ 1566 р. цим питанням було присвячено розділ X «Про лови, про пущу і про дерево бортне», що складається з 17 арт. У Статуті ВКЛ 1588 р. – розділ X «Про пущі, про лови, про дерево бортне, про озера і сіножаті», який містить 18 арт. При цьому штрафні санкції цих пам'яток мають низку відмінностей у їх порівнянні між собою, але, на думку П. П. Музиченко, найвищим рівнем юридичної техніки характеризується Статут ВКЛ 1588 р., відомий як Третій Литовський Статут [6, с. 8].

Статут ВКЛ 1588 р. регламентував такі види діяльності, пов'язані з об'єктами природи, як бортництво, полювання, рибальство, рубка дерев та заготівля дров, сінокосіння, ловля риби, збір меду тощо. За порушення встановлених норм щодо цих видів діяльності застосовувалися штрафні санкції різного розміру, а також грошова компенсація нанесених збитків.

У Статуті 1588 р. арт. 1 передбачає необхідність сплати штрафу розміром 12 руб. грошей за полювання у чужих володіннях [7]. Також цей документ визначав необхідність сплати вартості кожного звіра, вбитого за результатами таких дій. У випадку, коли мисливця було затримано на гарячому, тобто «над звіром, убитим в лісі», і судом доведено його вину, то за того звіра треба було сплати його подвійну вартість.

Значний інтерес становить арт. 2, в якому встановлюються такі ціни на звірів: дикий кабан (вепрь) чи свиня – 1 руб. грошей; зубр – 12 руб. грошей; кінь, дика кобила – 3 руб. грошей; куниця – 0,5 копи грошей; лось – 6 руб. грошей; рись – 3 руб. грошей; сарна – 1 копа грошей; соболь – 2 руб. грошей. У цілому положення Статуту 1588 р., виходячи з класифікації, запропонованої М. В. Шиленко, є системою способів, прийо-

мів та засобів, які реалізуються компетентними державними органами у процесі виконавчо-розпорядчої діяльності [8, с. 7].

Із точки зору сьогодення необхідно зазначити, що згідно зі значеннями такс для обчислення відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання на підставі наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України та Міністерства екології та природних ресурсів України від 12 липня 2017 р., за незаконне добування або знищення певних категорій звірів встановлено такі розміри штрафів: лось – 80 тис. грн; олень європейський – 60 тис. грн; олень плямистий – 50 тис. грн; кабан і лань – 40 тис. грн; косулі і муфлон – 32 тис. грн; бобр – 10 тис. грн; борсук і заєць-русак – 8 тис. грн; бабак і куниця – 6 тис. грн; нутрія вільна – 4 тис. грн; вовк, кролик дикий та ондатра – 2 тис. грн; норка американська – 1 500 грн; білка, єнотовидний собака, лисиця, шакал – 1 тис. грн.

До Статуту ВКЛ 1588 р. увійшли положення, відомі з римського права стосовно сервітутів, відповідно до яких дозволявся прохід по чужих лісах до своїх об'єктів. Так, в арт. 3 Статуту 1588 р. вказано, що бортники, які тримають бджіл у чужому лісі, мають право проходу до власних об'єктів, але не можуть брати із собою мисливських псів, рогатин, рушниць чи іншої зброї, а за порушення таких умов встановлювалася відповідальність.

У змісті Статуту 1588 р. знайшли відображення штрафи за незаконну ловлю риби і у випадку, коли припинення цих дій спричинило бійку, то така особа мала сплатити 12 руб. грошей та відшкодування нанесених збитків, а якщо бійки не було – лише відшкодувати вартість риби. У чинному законодавстві України передбачено адміністративні штрафи за порушення правил рибальства ст. 85 Кодексу України про адміністративні правопорушення у розмірі від 2 до 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і попередження або накладення штрафу на посадових осіб – від 10 до 30 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. У випадку здійснення рибальства із застосуванням вогнепальної зброї, електроструму, вибухових або отруйних речовин, інших заборонених знарядь лову, промислових знарядь лову

особами, які не мають дозволу на промисел, але перевищують встановлені ліміти, розмір штрафу становить від **20** до **40** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією знарядь і засобів вчинення правопорушення, які є приватною власністю порушника, та незаконно добутих водних живих ресурсів чи без такої. В арт. **8** Статуту ВКЛ **1588** р. передбачалися штрафні санкції у випадку ловлі: соколів та крадіжку з гнізда молодих соколят, за що встановлювався штраф у розмірі **6** руб. грошей; лебедів – **3** руб. грошей. При цьому за крадіжку мисливського приладдя – сіті встановлювався штраф **6** руб. грошей.

Нині багато представників виду соколик включено до Червоної книги України та відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від **7** листопада **2012** р. за знищення таких птахів передбачено штраф у розмірі **112** тис. грн. Чинне законодавство України передбачає штрафні санкції за знищення чи пошкодження гнізда птаха, а також за кожне знищене чи пошкоджене штучне гніздо птахів відповідно до його фактичної вартості, збільшеної в десять разів. У цілому чинним законодавством встановлені такі штрафи за незаконне добування або знищення птахів, зокрема: лебедя шипуна і кликуна – **8** тис. грн; галагази, гусей, кеклика, куріпки сірої, фазана – **2** тис. грн; голуба, качки, кулика, лиски, перепілки та інших мисливські птахів – **1** тис. грн.

Із часів Київської Русі на українських землях існував звичай вважати бобрів власністю князя, тому арт. **10** встановлював відповідальність за їх крадіжку або знищення бобрових загат (гребель). Так, рубка лози або косіння сіна поряд із бобровими гніздами передбачали сплату штрафу у розмірі **12** руб. грошей, вбивство чорного бобра – **2** копи грошей, карого – **1** копа грошей. Нині розмір штрафу за знищення чи пошкодження гніздивок бобра, а також бобрової загати, обчислюється за такою на відповідний вид тварини, збільшеною у п'ять разів.

У **XVI** ст. у ВКЛ набуло поширення виробництво пива з хмелю, що обумовило прийняття відповідних норм, спрямованих на захист прав власників цих рослин. Про це свідчить зміст арт. **10**, який встановлював штраф за порубку хмільників – **12** руб. грошей, а за незаконний збір хмелю – **3** руб. грошей.

Положення Статуту **1588** р. охороняли такі види дерев, як дуб та сосну, у випадку їх використання як бортних дерев для утримання бджіл. За нанесення пошкоджень таким деревам чи їх підпал (арт. **13**) був визначений штраф у розмірі **2** копи грошей за дерево з бджолами та **1** копа грошей за дерево без бджіл. Мед мав значну матеріальну цінність у населення ВКЛ, а торгівля ним давала значну частину надходжень до державної скарбниці. Цінність меду була такою високою, що нерідко бортництво виступало рушійною силою колонізації, оскільки збільшення збору меду вимагало освоєння нових територій, багатих лісами. У ті часи існувала традиція, коли як посаг батьки нареченої давали молодій родині бортне дерево, що повинно було забезпечити їх існування. Приймаючи до уваги виключне значення меду, Статут ВКЛ **1588** р. містив приписи, спрямовані на охорону бджіл та дерев, пов'язаних із цим промислом. Так, давня пам'ятка права містила складну диспозицію арт. **13** стосовно того, що коли хтось «зłodійським чином» або навмисно підрубав або підпалив бортне дерево, то в цьому випадку за дерево з невибраним медом встановлювався штраф **3** руб. грошей, за дерево без бджіл – **2** копи грошей, за дерево, підготовлене під борти – **1** копу грошей, а в усіх інших випадках за кожне дерево по **0,5** копи грошей. Одночасно з цим встановлювалися досить високі санкції за крадіжку бджіл: **2** копи грошей за крадіжку бджіл у випадку не пошкодження дерева; в іншому випадку, тобто крадіжку бджіл з вулика або дупла, вимагалось заплатити штраф **3** руб. грошей.

Важливу увагу Статут ВКЛ **1588** р. приділяв охороні лісів від порубки, але при цьому використовувалися підходи партикулярного права, тобто коли шляхтич зрубав дерева у гаю чи лісі шляхтича, то мав заплатити штраф **12** руб. грошей, а також відшкодувати вартість дерева. Якщо селянин незаконно рубив дерева у лісі шляхтича, то мав сплатити **6** руб. грошей та компенсувати вартість дерев. З іншої сторони, якщо селянин зрубав дерево в лісі іншого селянина, то мав заплатити **3** руб. грошей, а також відшкодувати вартість дерев. Арт. **15** передбачав штрафні санкції за незаконні рубки дуба – **1** копа грошей, за берест, в'яз та ясен – **8** грошей, з сосну – **0,5** копи грошей, за будь-яке інше дере-

во – по 6 грошей, а при рубці дерев на дрова за віз – 2 гроші.

Характерною рисою Статуту ВКЛ 1588 р. є значна увага до охорони прав людей на результати їхньої праці, тому у випадку крадіжки дерев або плодів у саду шляхтича необхідно було сплатити дуже великий штраф – 12 руб. грошей, а потерпілий мав право отримати 6 коп грошей на відшкодування вартості плодів. Аналогічним чином за порубку чи крадіжку дерев із саду встановлювалася штрафна санкція у розмірі 12 руб. грошей, а також на порушника покладалася обов'язок сплати хазяїну 3 руб. грошей.

Із метою проведення порівняльного аналізу штрафних санкцій, передбачених Статутом ВКЛ 1588 р. та чинним законодавством України, застосовувалася така методика. В її основу покладено середньомісячну заробітну плату кваліфікованого ремісника, яка у часи прийняття Статуту 1588 р. становила 150 грошей, також використовувався аналогічний показник у сьгоднішній Укра-

їні, який складає 10 447 грн. Для розуміння вартості тодішніх грошових одиниць необхідно вказати, що 1 литовська копа дорівнювала 60 грошам чи 30 польським злотим, а 1 копа рублів складала 100 грошей. Показником вартості литовської копи слугує факт того, що розмір податку з міста Берестя (нині – Брест), який сплачувався до державної скарбниці, становив 150 коп грошей чи 9 тис. литовських грошей. Вартість вола чи корови тоді дорівнювала 2 копам грошей, кабана чи свині – 1 коп грошей, поросля, ягня, козеня оцінювалось у 5 – 6 грошей. Виходячи з цього, були зроблені перерахунки штрафних санкцій за порушення природоохоронного законодавства, передбачених Статутом 1588 р., у кількість середньомісячних заробітних плат (Табл. 1).

Аналогічним чином із різних джерел були зібрані дані за нищення деяких видів звірів у чинному законодавстві України, що дало змогу порівняти між собою штрафні санкції, виражені у відносних величинах.

Таблиця 1

Штрафні санкції за порушення природоохоронних норм у Статуті ВКЛ 1588 р. та у чинному законодавстві України

Статут ВКЛ 1588 Р.						
Найменування показника	Назва звіра					
	Зубр	Бобер	Ведмідь	Лань	Лось	Кабан
розмір штрафу	12 руб. грошей	2* копи грошей 1** копа грошей	3 копи грошей	6 коп грошей	6 руб. грошей	1 руб. грошей
сума у литовських грошах	1200	120 60	180	360	600	100
кількість середньо місячних заробітних плат	8	4 0,6	1,2	2,4	4	0,6
Чинне законодавство України						
розмір штрафу (грн)	130 000	32 000	130 000 ***	40 000	130 000	40 000
кількість місячних заробітних плат	12,7	3,1	12,7	3,9	12,7	3,9

* чорний

** карий

*** ведмідь бурий

Проведений аналіз свідчить, що в чинному законодавстві України штрафні санкції значно вищі за ті, що передбачалися Статутом ВКЛ 1588 р. Так, за вбивство зубра чинне законодавство передбачає необхідність сплати 12,7 середньомісячних заробітних плат, а Статут за такі ж порушення передбачав сплату 8 середньомісячних зарплат. Аналогічним чином розмір штрафів за вбивство бобрів, ведмедів, ланей, лосів та кабанів згідно з чинним законодавством України значно перевищує штрафні санкції, передбачені Статутом ВКЛ 1588 р. (Табл. 1). При цьому необхідно зазначити, що величини штрафів, передбачених за вбивство цінних тварин, були значно збільшені постановою Уряду від 4 жовтня 2018 р. Одночасно з цим через недосконалість законодавства спостерігається тенденція, пов'язана з безкарністю таких правопорушень навіть у випадках, коли поліція встановила осіб та збрала відповідну доказову базу.

Однією з поважних загроз стану природного середовища, на думку Б. В. Кіндюка, є лісові пожежі, які наносять суттєвий збиток природним ресурсам і представникам флори та фауни [9]. Виходячи з цього, було проведено порівняння норм відповідальності Статуту ВКЛ 1588 р. з положеннями щодо відповідальності за лісові пожежі у раніше прийнятих пам'ятках права – статутах ВКЛ 1529 та 1566 рр. Так, за пожежі у лісах арт. 17 передбачав у випадку «неприятні один проти іншого» необхідність відшкодування шкоди, нанесеної пожежею». При цьому якщо пожежа трапилася з причини недбалства або природних явищ, то Статут 1588 р. передбачав можливість звільнення від покарання за умови, коли обвинувачена особа присягала, що таке правопорушення зроблено ненавмисно.

Іншим джерелом права, який встановлював відповідальність за правопорушення, пов'язані з лісами, був прийнятий 27 лютого 1567 р. Лісовий статут [10]. Цей акт покладав на лісничих обов'язок охороняти ліс та забороняти рубки без особливого наказу або листа правителя. При цьому службовці повинні були контролювати кількість дерев, на рубку яких надавалася згода правителя, а також ведення обліку таких матеріалів. У випадку проведення сінокосіння лісівники повинні були слідкувати за тим, щоб одна третина

скошеного сіна була передана до державної скарбниці. На цих посадовців також покладался обов'язок охороняти та контролювати полювання на цінних звірів, види яких були перераховані в статутах ВКЛ, а також бобрів. Вони мали пильнувати, щоб гнізда звірів не були пошкоджені.

Із метою ефективної охорони лісів лісничим дозволялося мати у своєму розпорядженні стрільців, які повинні були протидіяти браконьєрству та приймати оплату за полювання у випадку наявності дозволу. У змісті Лісового статуту відсутні положення стосовно штрафів, які можуть накладатися на порушників, але їх існування доводить норма, згідно з якою стрільці усі судові штрафи повинні були вносити до державної скарбниці.

Висновки. 1. Причиною включення до змісту Статутів ВКЛ норм з охорони природи були економічні, політичні, соціальні та екологічні чинники. Так, політичні фактори вплинули на необхідність закріплення феодалською верхівкою виключних прав на користування природними ресурсами; економічні фактори пов'язані з переходом від ведення натуральної системи господарювання до товарно-грошової; соціальні фактори обумовлені необхідністю врахування інтересів селянства, що знайшло відображення у можливості безкоштовного збору сухих дерев, проведення сінокосіння, розміщення вуликів, користування бортними деревами у великокнязівських лісах; екологічні – пов'язані зі зменшенням площ лісів, чисельності представників флори та фауни.

2. Статут ВКЛ 1588 р. охороняв лише найцінніші види звірів, птахів та дерев, а за їх знищення встановлювалися штрафні санкції розміром від 0,5 копи грошей до 12 руб. грошей.

3. Порівняльний аналіз штрафних санкцій за правопорушення у сфері охорони природи згідно зі Статутом ВКЛ 1588 р. та чинним законодавством України свідчить, що їх нинішній розмір значно перевищує ті, які були закріплені у давній пам'ятці права.

Список використаних джерел:

1. Мишак І. М. Спадкове право за «Правами, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.). *Юридична Україна*. 2009. № 1. С. 9–14.

2. Довнар-Запольский М. В. Очерки по организации западнорусского крестьянства в XVI веке. Киев : 1-я артель печатного дела, 1905. VI, 307, VIII, 167 с.

3. Генсірук С. А. Ліси України. Л. : Наук. т-во ім. Т. Г. Шевченка, 2002. 469 с.

4. Шемшученко Ю., Мунтян В., Розовский Б. Юридическая ответственность в области охраны окружающей среды. К. : Наук. думка, 1978. 279 с.

5. Łyszkowski M. Proces konstytucjonalizacji ochrony środowiska w Polsce od ograniczeń prawa. *Polowania do ustawowych regulacji ochrony środowiska*. URL: <http://ppa.wuwr.pl/download.php?id=47b51494784a9a8d980a0a1e6165069321bec6bc> (Дата звернення: 15.07.2019).

6. Музиченко П. П. Статути Великого князівства Литовського – видатна пам'ятка права слов'янських народів. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Одеса, 2009. Вип. 49. С. 7–14.

7. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. О. : Юрид. л-ра, 2002. Т. III. Кн. 2 : Статут Великого князівства Литовського 1588 року. О. : Юрид. л-ра, 2004. 568 с.

8. Шиленко М. В. Адміністративно-правова охорона природних України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2014. 18 с.

9. Киндюк Б. В. Охрана лесов по Статуту Великого княжества Литовского 1588 года. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. Одеса, 2009. Вип. 49. С. 197–201.

10. Логвиненко О. І. Охорона лісів у Київській Русі та Литовсько-Руському князівстві. *Вісник Університету внутрішніх справ* : зб. наук. пр. Харків, 2001. Вип. 13. С. 189–192.

References:

1. Myshchak, I. M. (2009). Spadkove pravo za «Pravamy, za yakymy sudytsia malorosiiskyi

narod» (1743 r.). *Yurydychna Ukraina*, 1, 9–14 [in Ukrainian].

2. Dovnar-Zapolskyi, M. V. (1905). *Ocherky po orhanyzatsyi zapadnorusskoho krestianstva v XVI veke*. Kyev : 1-ya artel pechatnoho dela, VI, 307, VIII [in Russian].

3. Hensiruk, C. A. (2002). *Lisy Ukrainy*. L. : Nauk. t-vo im. T. H. Shevchenka [in Ukrainian].

4. Shemshuchenko, Yu., Muntian, V., Rozovskyi, B. (1978). *Yurydycheskaia otvetstvennost v oblasti okhrany okruzhaiushchei sredy*. K. : Nauk. dumka [in Russian].

5. Łyszkowski, M. Proces konstytucjonalizacji ochrony środowiska w Polsce od ograniczeń prawa. *Polowania do ustawowych regulacji ochrony środowiska*. URL: <http://ppa.wuwr.pl/download.php?id=47b51494784a9a8d980a0a1e6165069321bec6bc> (Last accessed: 15.04.2019) [in Polish].

6. Muzychenko, P. P. (2009). Statuty Velykoho kniazivstva Lytovskoho – vydatna pamiatka prava slovianskykh narodiv. *Aktualni problemy derzhavy i prava* : zb. nauk. pr. Odessa, Vyp. 49, 7–14 [in Ukrainian].

7. *Statuty Velykoho kniazivstva Lytovskoho: u 3 t. / za red. S. Kivalova, P. Muzychenka, A. Pankova*. (2002). O. : Yuryd. l-ra; T. III. Kn. 2 : *Statut Velykoho kniazivstva Lytovskoho 1588 roku*. (2004). O. : Yuryd. l-ra [in Ukrainian].

8. Shylenko, M. V. (2014). *Administratyvno-pravova okhorona pryrodnykh Ukrainy : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07*. Kyiv [in Ukrainian].

9. Kyndiuk, B. V. (2009). Okhrana lesov po Statutu Velykoho kniazhestva Lytovskoho 1588 hoda. *Aktualni problemy derzhavy i prava* : zb. nauk. pr. Odessa, Vyp. 49, 197–201 [in Russian].

10. Lohvynenko, O. I. (2001). Okhorona lisiv u Kyivskii Rusi ta Lytovsko-Ruskomu kniazivstvi. *Visnyk Universytetu vnutrishnikh sprav* : zb. nauk. pr. Kharkiv, Vyp. 13, 189–192 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26 липня 2019 р.